RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PREHĽAD TLAČE

Číslo: 329/XI

Dátum: 6.11.68.

OBSAH

Renáta STEFFELOVÁ /Pravda/	Pracujúci by mali vedieť dôvody	str. 2
P.A. KRAJČÍK /Katolícke noviny/	V Podolici otvorili kostol redemptoristov	str. 2
Ján KOVÁČIK /Práca/	Zmysel federácie	str. 3
Jolana KASIČKOVÁ /Práca/	Prečo jednotu odborov	str. 4
Rudolf ZAJAC /Práca/	O socializme, o slobode a demokrácii	str. 5
Milan MITOŠINKA /Nové slovo/	Legalizovaný pobyt cudzích vojsk	str. 6
Ľudovít VLAŠIC /Nové slovo/	Studenti ako realita	str. 7
Ján ZELINKA Ladislav KORČEK /Nové slovo/	Pred zákrutou nášho automobilizmu	str. 8
Ladislav NOVOMESKÝ /Smena/	Namiesto slávnostného príhovoru	str. 9
Dr.Zbyněk VOKROUHLICKÝ /Smena/	Hrdosť mladého pokolenia na tradície ľudskosti a demokracie	str. 11
Ing. Štefan CHOCHOL /Učiteľs.noviny/	O disproporciách vo výstavbe škôl	str. 12
Štefan VELAS /Beseda/	Zachráň sa, kto môžeš	str. 15

2/329/XI

PRAVDA, 30. októbra 1968, str. 2.

O PRACUJÚCI BY MALI VEDIEŤ DÔVODY

V piatok sme uverejnili správu zo zasadania vlády, z ktorej citujeme: „Vláda sa na svojej schôdzi zaoberala aj ustanovovaním rád pracujúcich. Došla k záveru, že nie je účelné ťento experiment ďalej rozširovať. Definitívne rozhodnutie o ďalšom postupe vláda urobí v dohode s ÚRO po dôkladnom a všestrannom zhodnotení skúseností z tých podnikov, v ktorých rady pracujúcich ustanovili..."

Jeden z dôvodov pre takýto postup sme už počuli. O samosprávnych prvkoch sa vraj má rozhodnúť až potom, keď sa vyjasní postavenie podniku v štruktúre nášho hospodárstva. Situácia je však taká, že zatiaľ je „experiment" len v malom počte závodov, kde sa poponáhľali a stihli si radu zvoliť. A ako sa majú cítiť v ostatných, kde voľby svojich zástupcov práve pripravujú? Okrem starého slovenského porekadla — kto prv príde, ten prv melie — nedostali nijaký argument, prečo u nich zatiaľ rada nebude.

Predpokladám, že vládu k spomenutému rozhodnutiu viedli naozaj len ekonomické problémy, nevyriešené otázky štruktúry nášho hospodárstva a snaha nezakladať stovky samosprávnych rád, kým sa nevyjasní ich pôsobnosť a možnosti.

Zavolali sme si však na konfrontáciu oficiálneho a neoficiálneho názoru človeka z praxe, ktorý už dôveru svojich spolupracovníkov dostal, člena jednej rady pracujúcich. Povedal, že podľa neho vládne rozhodnutie nie je najsprávnejšie. Takto, bez odôvodnenia, môže pridať k prejavom apatie, ktoré už teraz vraj badať u nich na schôdzach. Ľudia sa zdôverujú so silným pocitom ústupu od zásad akčného programu, každý prejav štátnika, zaručujúci postup v pojanuárovom vývoji i v ekonomickej reforme, prísne konfrontujú s praxou. V takejto situácii je teda štvrtkové rozhodovanie vlády nie ekonomickým, ale vysoko politickým aktom, ktorý jednak treba odôvodniť a jednak doplniť termínmi: d o k e d y budú existujúce rady experimentovať, k e d y sa ich práca zhodnotí, k e d y sa vláda s ÚRO dohodne, či sa budú zakladať ďalšie, a ak nie, ako ináč sa zvýrazní faktická možnosť účasti pracujúcich na riadení.

Bez odôvodnenia a termínov ťažko ľuďom vyhovoriť, že neúčelnosť ďalšieho rozširovania rád pracujúcich — tohto symbolu pojanuárovej demokratizácie v závodoch — nie je ústupom z Akčného programu KSČS aj v takých pasážach, o ktorých si stále myslíme, že sú úplne v poriadku!

RENÁTA STEFFELOVÁ

KATOLÍCKE NOVINY, č. 44/68, 3. novembra 1968, str. 5.

V Podolici otvorili kostol redemptoristov

So zlikvidovaním kláštora r. 1950 bol uzavretý aj klášterný kostol redemptoristov. I keď sa nejaký čas tam ešte konali bohoslužby, pre verejnosť kostol uchoť prístupný. Po odchode rehoľných sestier, ktoré ešte nejaký čas boli v kláštore, kostol bol celkom zatvorený a pustil. Strechu na kostole poškodil snoh, porozbíjal škridlu a tadiaľ zatekalo do kostola. Vyše 300-ročná historická pamiatka stala útulkom vrán a kaviek, ktoré mali doň voľný prístup porozbíjanými oblokmi.

Veriaci v júni t. r. podnikli akciu o vrátenie kostola pôvodnému účelu. Poverenictvo pre kultúru a informácie vyšlo veriacim v ústrety a kostol bol znova sprístupnený veriacim. Brigády veriacich dokončili dielo.

V minulom mesiaci prišlo na slávnosť odovzdávania kostola napriek daždivému počasiu takmer celé okolie Podolínca. Slávnostnú sv. omšu slúžili páter redemptoristi v malebnom venci 14 miništrantov. Kázateľ, páter redemptorista, poukázal na dobrotu Božiu, ktorá nikoho neopúšťa, kto sa k nej utieka, i keby mal ako dlho čakať.

Radosť a nadšenie, ktoré žiarilo z očú podolínskych veriacich, je zárukou, že pomôžu dať svoj obľúbený kostol celkom do poriadku.

P. A. Krajčík, CSsR

PRÁCA, 29. októbra 1968, str. 1. a 2.

3/329/XI

Zmysel federácie

JÁN KOVÁČIK

Taký je už zákon dejín, že jeho dimenzie sa merajú nie na dni a mesiace, ale na desaťročia a storočia. V týchto rozmeroch sa vyvíjali aj osudy Čechov a Slovákov, než sa spojili ich cesty v spoločnom štáte a v ňom sa vykryštalizovali formy ich spolužitia. Prehrmeli storočia nad pohnutými osudmi našich národov, kým sa pred 50. rokmi naplnili ich sny a túžby po národnej a štátnej samostatnosti a trvalo ešte pol storočia, kým sa stalo skutkom to, čo predvčerom jednomyseľne uzákonilo naše Národné zhromaždenie — federatívne štátoprávne usporiadanie republiky.

Toto rozhodnutie nášho parlamentu je vskutku historické; ako pri ňom správne zdôraznili viacerí rečníci, prijatie federatívneho zákona patrí k najvýznamnejším aktom, aké náš najvyšší zákonodarný zbor v polstoročnej histórii republiky vykonal. Akokoľvek je pravdou, že časy, ktoré práve prežívame, nie sú rámcom vhodným na honosné oslavy, jednako treba v tejto chvíli vzdať úprimný hold tomuto národne spravodlivému a štátnicky múdremu činu.

Zákon o československej federácii je veľkým zadosťučinením najmä pre Slovákov. Po desaťročiach zápasov o uznanie neformálnej, faktickej rovnoprávnosti slovenského národa v spoločnom štáte s početnejším národom českým, nachádza v tomto zákone svoj primeraný výraz právo oboch našich národov na rovnoprávnosť a schaurčenie v duchu ideálov demokracie a socializmu, z ktorých Československá republika vznikla. Odteraz sa náš štát konštituuje ako dve samostatné národné socialistické republiky — česká a slovenská. Zákon uznáva a rešpektuje samostatnosť a zvrchovanosť oboch týchto národných štátov, ktoré jedine z vlastnej vôle českého a slovenského národa — v bytostnom záujme ich života — utvárajú dobrovoľný štátny zväzok v československej federácii a na jej orgány prenášajú časť svojich zvrchovaných práv.

Uzákonenie federácie znamená prevratný politický čin, ktorého vplyvom sa začína národné a štátne spolužitie Čechov a Slovákov utvárať na kvalitatívne novom základe. Nastúpa — ako zdôraznil v parlamente i predseda vlády O. Černík — nová epocha vo vývoji československej štátnosti. Bez pocitu skrivdenosti, že početnejší a silnejší majorizuje a utláča menej početného a slabšieho, budú môcť oba naše národy vo vlastných národných štátoch i v spoločnom štátnom zväzku plnšie uplatniť svoje nadanie, snahy a ambície; tak pre Slovákov ako pre Čechov sa odteraz utvára potrebný priestor a v zásade rovnaké podmienky na ich národné schauplatnenie. Naše štátne spolužitie kladieme na princípy vzájomnej úcty, rešpektovania národných práv a obapoľnej dôvery, ktoré sú mocnejším základom a spojivom štátu, ako bars aké mocenské nástroje a prostriedky.

Mimoriadny význam štátoprávneho aktu o uzákonení federácie nezmenšuje okolnosť, že k jednomyseľnému rozhodnutiu parlamentu sa dospelo po zložitých politických rokovaniach, v ktorých sa dosiaľ až do poslednej chvíle odstraňovali názorové rozpory a rozdielnosti na niektoré podružnejšie, ale aj dosť zásadné otázky nového štátneho mechanizmu. Táto názorová rozdielnosť nemohla predsa nikoho prekvapiť — veď po desaťročia sa utvárali zásadne protichodné predstavy o uplatnení práv slovenského a českého národa na riadení a správe ich spoločného štátu! Naša pamäť nemôže byť taká krátka, aby sme zabúdali, že za novotnovského vedenia strany a štátu ešte pred jediným rokom vyslovenie slova federácia znamenalo toľko, čo vlastizrada a vyvolávalo myšlienky na nový pohon proti slovenským „nacionalistom". Mnohí z predstaviteľov tejto éry si ešte udržali svoje posty v politickom živote a nezaneďbali príležitosť svojím vplyvom brzdiť zrod federácie aj v parlamentných orgánoch. Rovnako je podnes skutočnosťou, že ešte nevymreli a — aj keď z periférie politického života — snažia sa vo verejnosti, najmä v Čechách, živiť dávno prekonané myšlienky starého skostnatelého čechoslovakizmu. Ponzista Ivan Dérer ešte 23. októbra tohto roku — teda štyri dni pred uzákonením federácie — v melantrišskom týždenníku „Zítřek" — odvoláva sa na svoje dvadsaťročné poslancovanie a desaťročné ministrovanie v období prvej republiky — napísal: „Volám v poslednej chvíli: zastavte sa, nedajte republiku, netvorte dva suverénne štáty, ktoré predtým neexistovali!" Dejinný vývoj však predstihol myšlienkový svet ľudí, ktorí uviazli v zajatí konzervatizmu, či už takého, alebo onakého druhu. Zdravá väčšina politických reprezentantov českého a slovenského národa sa rozhodla pre federáciu — v dobrom vedomí, že priznanie práva rovnoprávnosti a zvrchovanosti obom štátotvorným národom našu spoločnú republiku nepostaví; naopak, môže len upevniť jej súdržnosť a jednotu, lebo existencia tejto republiky je výrazom vzájomnej osudovej odkázanosti a spoločnej vôle Čechov a Slovákov žiť v jednom štátnom spoločenstve. Veríme, že federalizované Československo bude jednotnejšie a pevnejšie ako kedykoľvek doteraz.

Ak dnes nové usporiadanie vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi, aké by si ešte o tomto čase vtedy bolo vyslúžilo nálepku zločinnosti, vítame s dôverou a nádejami, treba na tom rozhodujúcu zásluhu — pravdaže — pripísať pojanuárovému demokratickému kurzu Komunistickej strany Československa. Bez týchto zmien by nebolo možné prijať zákon, aký sa v predvečer 50. výročia republiky zrodil v parlamente. Uznanie národnej rovnoprávnosti a zvrchovanosti priamo vyplýva z rešpektovania princípov demokracie. Národná rovnoprávnosť je jedným zo základných demokratických práv, a tieto sa nemôžu presadiť v režime, ktorý uplatňuje autoritatívnu moc, opierajúc sa o centralisticko-byrokratický systém vlády aparátu. A práve preto, že u nás až do januára takýto režim vládol — na veľkú škodu — tak dlho trvalo, kým sa aj v socialistickom Československu podarilo usporiadať spolužitie Čechov a Slovákov formou zodpovedajúcou humánnym socialistickým ideám.

Zákon o čs. federácii máme teda „pod strechou". Mnohoročné úsilie bolo teda korunované úspechom; veľkého zadosťučinenia sa dožívajú všetci, ktorí pre túto myšlienku veľa vykonali a aj vytrpeli. Práca sa však tým nekončí, skôr začína sa. Novú štátoprávnu formu treba naplniť obsahom; na základe prijatých zásad doriešiť doteraz neuzavreté dielčie problémy zákonodarnej a inštitucionálnej povahy. A potom zodpovedným každodenným konaním dokázať, že novovytvorený priestor opravdu využijeme na plnšie národné schauplatnenie a že to naozaj prospeje rýchlejšiemu ekonomickému a sociálnemu napredovaniu obcch našich národných celkov i celej republiky. V tom treba teraz vidieť základný zmysel našej federácie.

Súčasné organizačné problémy ROH

Prečo jednotní odborov?

Z radov závažné výdobytky robotníckej triedy a pracujúcich po druhej svetovej vojne nesporne prispeli vznik jednotného odborového hnutia v Československu.

Vývoj odborového hnutia po IV. všeodborovom zjazde a predovšetkým v šesťdesiatych rokoch ukázal — a v pojanuárovom období tohto roku jednoznačne potvrdil, že ak sa sústavným rušením narastajúcich rozporov nenapoväčuje jednota vo vnútri odborového hnutia, môže sa jednota vážne narušiť.

Po januári kritizovali odborové hnutie, že nedostatočne reagovalo na záujmy a potreby jednotlivých profesií a sociálnych skupín. Táto kritika bola oprávnená. Príčina spočívala v tom, že ťažisko práce odborov nebolo vo zväzoch. V návrhu stanov slovenského revolučného hnutia sa kladie do popredia zväzová línia, čo pokladáme za jedine správne. Iba zväzy môžu konkrétne, presne a zavčasu riešiť špecifické, diferencované problémy jednotlivých profesií. Tak je tomu napríklad vo Zväze kovo s problémami montážnikov, modelárov, zlievačov, sústružníkov a ďalších profesií a podobne je to v každom odborovom zväze.

Viac odborových zväzov

Snaha lepšie poznať a včas reagovať na potreby jednotlivých záujmových skupín, ako aj snaha negovať prehnaný centralizmus, vyvolala v uplynulých mesiacoch v odborových zväzoch odstredivé tendencie, úsilie osamostatniť sa, rozdrobiť veľké odborové zväzy na niekoľko menších. Tak z pôvodne 13 odborových zväzov predpokladáme na zjazdoch odborových zväzov ustanoviť 25 odborových zväzov. Takéto riešenie nepovažujeme za jedinú cestu, ako zvýrazniť špecifické problémy záujmových skupín.

Sekcie vo zväzoch

Ďaleko ekonomickejšie a účelnejšie z hľadiska politickej sily odborového zväzu je vyjadriť špecifikum jednotlivých profesií a záujmových skupín vytvorením sekcií v odborových zväzoch. Tok to predpokladá riešiť viac odborových zväzov, napr.: železničiari, školskí a vedeckí pracovníci, zdravotnícki pracovníci, pracovníci kultúry a umenia a ďalšie.

Sekcie v odborovom zväzu sa uplatnia iniciatívou a konkrétnou znalosťou problémov, zväz zase svojou váhou, politickým vplyvom pri prosadzovaní tých návrhov sekcií, ktoré si osvojil. Sekcia posudzuje problémy z hľadiska jednej záujmovej skupiny, vo zväze je možnosť posúdiť aj vzťah a náväznosť na ostatné blízko záujmové skupiny.

Aj keď atomizácia zväzov nie je ani ekonomická, ani účelná, lebo oslabuje silu odborového zväzu a sťažuje vytváranie akčnej jednoty, nenarúša vždy jednotu odborov.

Problémy v rušňových depách

Vznik federácie rušňových čiat je výrazné narušenie jednoty odborov v dvoch základných zásadách. V rušňových depách začali popri sebe pôsobiť dve odborové organizácie. Tým sa porušila závažná zásada, vyjadrená v stanovách: jeden závod (podnik) — jedna organizácia odborového zväzu. Takáto tendencia sa prejavili u skupiny montážnikov vo Zväze kovo, u čašníkov vo Zväze obchodu a u lekárov vo Zväze zdravotných pracovníkov.

Federácia rušňových čiat sa vyhlásila za nezávislú odborovú organizáciu, nerešpektovaním ROH, ani odborový zväz železničiarov. Tým začali jestvovať u nás odbory aj mimo ROH. Tento postup možno označiť za rozbíjanie jednoty odborov a tým aj jednoty robotníckej triedy.

Lekári, novinári, umelci

Od r. 1966 na Slovensku nejestvovali odborové zväzy a SOR nemohla a ani dostatočne nepoznala a neriešila mzdové, pracovnoprávne a niektoré sociálne otázky divadelníkov, novinárov a ďalších pracovníkov. Tak prevzali na seba niektoré z týchto úloh odborových zväzov tvorivé a ideové zväzy, ktoré prejavili aj iniciatívu a často v týchto otázkach rokovali s príslušným ministerstvom a povereníctvom SNR.

Po vytvorení odborových zväzov pracovníkov školstva a vedy, kultúry a umenia a zdravotníckych pracovníkov, bude práve rokovať a riešiť mzdové, pracovno-právne, sociálne otázky a otázky pracovného prostredia s príslušnými vládnymi orgánmi prináležať jedine týmto odborovým zväzom. Pravda, bude ich úlohou premyslieť, ako zužitkovať podnety, iniciatívu a návrhy ideových a tvorivých organizácií.

Ak by však jednotlivé tieto organizácie (novinári, lekári a ďalší) mali tendenciu nahradzovať príslušný odborový zväz, viedlo by to k narušeniu a oslabeniu jednoty odborov.

Mládež a ženy

Od januára t. r. aj v spoločenských organizáciách mládeže a žien sa prejavili tendencie vystupovať za mladých ľudí a ženy v závodoch a prevziať na seba úlohy, ktoré patria jedine odborom ako organizácii všetkých pracujúcich.

Aj tieto snahy vznikli ako negácia minulého obdobia. Odbory dostatočne nerešpektovali a neriešili špecifické problémy týchto dvoch veľkých sociálnych skupín mládeže a žien a nemali ani ich dostatočné zastúpenie v odborových orgánoch. Odbory však pochopili tento nedostatok minulosti a v akčnom programe vyjadrili snahu riešiť ich problémy. Zamýšľajú vypracovať pre nie samostatný odborový program. Chcú zakladať, resp. oživiť pri odborových orgánoch komisie mládeže a žien. Ich úlohou bude plne využiť iniciatívu, návrhy a podnety z organizácie mládeže a žien a so znalosťou problémov predkladať ZV ROH na riešenie.

Všezväzové orgány

Za prejav, zostabilizujúci jednotu odborov, možno považovať dosť rozšírený názor, najmä vo zväzových orgánoch, že nepotrebujú nijaký všezväzový orgán, ani okresnú odborovú radu, ani Slovenskú radu odborových zväzov, prípadne ani Ústrednú radu odborov, lebo týmto orgánom v zmysle stanov prislúcha úloha zjednocovať stanoviská zväzov, koordinovať ich postup a presadzovať voči národným a štátnym orgánom za no tie závery, na ktorých sa práve v tomto všezväzovom orgáne dohodli. Ako inak by bolo možné zjednotiť v zásadných otázkach 25 odborových zväzov?

Česi a Slováci

Tak ako za posledné 3 mesiace sa stále jasnejšie prepracovávala federalizácia našej republiky, tým častejšie sa prejavovali snahy argumentovať jednotu proti nevyhnutnej federalizácii odborov. Takéto názory o jednote sú obsiahnuté aj v článku s. Nedorosta v Rudom práve „Federácia za každú cenu?"

Opätovne sa stretávame s názormi, ktoré československú jednotu v odborovom hnutí chápu z hľadiska idei národného čechoslovakizmu, jednotného československého národa a československého štátu.

Či sme to v minulosti priznali, alebo nie, v našej republike existovali dve národné odborové hnutia, české a slovenské, každé so svojím odlišným historickým vývojom a charakterom, ktorý zodpovedal historickému vývoju českej a slovenskej robotníckej triedy.

Chápeme jednotu v odboroch na federatívnom princípe, t. j. na dobrovoľnom združení slovenského a českého odborového hnutia v československé odborové hnutie. Návrh stanov slovenského revolučného odborového hnutia odborovú jednotu takto vyjadruje.

Boj za jednotu v odboroch možno viesť výlučne politickými prostriedkami, trpezlivým presvedčaním, vysvetľovaním na konkrétnych argumentoch. Jednotu ani v revolučnom odborovom hnutí sa nedá nanútiť, ani direktívne prikázať, a nie je ani raz pre vždy vybojovaná. Skúsenosti pojanuárového obdobia nás presvedčili, že vždy znovu, v konkrétnych podmienkach rozvoja našej socialistickej spoločnosti musíme mať na pamäti úlohu upevňovať jednotu odborov, jednotu pracujúcich.

JOLANA KAŠIČKOVÁ, tajomníčka SOR

O socializme, slobode a demokracii

V časopise pre teóriu a prax odborov NDR „Die Arbeit" uverejnil Claus Friedrich v rubrike „Náš argument" pokus o teoretické zhodnotenie pojanuárového vývinu v Československu pod nadpisom „Naša sloboda: upevňovať moc robotníckej triedy!"

Článok prináša všeobecné úvahy o slobode a demokracii na základe vytrhnutých a upravených citátov Marxa, Engelsa a Waltera Ulbrichta. Nebol by zaujal našu pozornosť, keby sa nezaoberal vnútornou problematikou Československa. V state sa píše: „V psychologickej vojne používajú nepriatelia socializmu — ako sa to dokázalo v ich pôsobení na ČSSR — predovšetkým heslo slobody. Mohli tým niečo dosiahnuť preto, lebo v ČSSR hovorili niekoľkí ľudia veľa o tom, že treba vytvoriť model, v ktorom by sa spájali socializmus, demokracia a sloboda." A to sa autorovi nepáči; lebo sa tým vraj poskytla sloboda kontrarevolučným živlom, aby sa organizovali a pripravili v dohode so západonemeckými a americkými imperialistami útok na základy ľudovej moci.

Autor zrejme podceňuje vyspelosť našej robotníckej triedy a rozhodujúcej väčšiny nášho obyvateľstva, keď sa obáva, že by podľahla zvodom práve n e m e c k é h o imperializmu, operujúceho heslami o slobode, a to akurát v období, keď sa v tejto republike každý cítil dobre a úplne slobodne. Napokon o opaku toho, čo si autor vykonštruoval, svedčí odhodlanie, s akým podporovala a podporuje rozhodujúca väčšina nášho ľudu a celý štátny aparát, počnúc spojármi a končiac pracovníkmi štátnej bezpečnosti, vedenie našej strany a Černíkovu vládu.

Teoretické jadro kritiky

Ale Claus Friedrich sa do konkrétneho rozboru československého vývoja nepúšťa (ak sú fakty proti jeho vývodom, tým horšie pre fakty). Vychádza zo všeobecných téz a citátov a tak sa púšťa do scholastickej dišputy, či treba spájať slobodu so socializmom, alebo či už je sloboda v socializme implicitne obsiahnutá. Samozrejme, prichádza k druhému záveru: „Pre nás znamená zriadenie a vývin socialistickej spoločnosti pod vedením strany robotníckej triedy súčasne uskutočnenie slobody ľudí."

„Teoretickým" jadrom kritiky našej pojanuárovej politiky sú tieto dve tézy: 1. socializmus sa nemá „spájať" so slobodou (podľa autora má sa „spájať" s niečím iným, s vedecko-technickou revolúciou) a 2. v tukomto „spájaní" socializmu a slobody spočíval plán kontrarevolúcie.

Svoje vývody opiera autor o dva piliere: 1. o citáty z Marxa a Engelsa, charakterizujúcich slobodu ako poznanie nevyhnutných zákonov rozvoja spoločnosti a 2. o tézu o zostrujúcom sa triednom boji v súčasnom období.

Druhá autorová téza nám veľmi pripomína propagandu päťdesiatych rokov, keď Stalinova formulácia o zostrujúcom sa triednom boji slúžila ako východisko a zdôvodnenie praktickej politiky, a to politiky krutých a neľudských represálií, potláčania celých národov a úplného bezprávia a obmedzovania základných občianskych slobôd. Spomínanú východiskovú tézu i všetky uvedené praktické prejavy represálií kritizoval už XX. a XXII. zjazd KSSZ. A práve preto, že aj naše národy prežili deformácie päťdesiatych rokov a obdobie osobnej moci A. Novotného, oprávnene sa usilujeme oddefavať skutočného triedneho nepriateľa, skutočného zločinca a vinníka (a naše súdy trvajú na tom, aby sa vina a zločin dokázali), od všeobecného strašiaka ohrozovateľa našej slobody a vymožeností socializmu.

Aj prvá autorová téza o slobode ako poznaní nevyhnutnosti sa u nás zneužívala. Sloboda je poznanie nevyhnutných zákonitostí spoločenského vývinu, ale určiť, čo je teda pre každého nevyhnutné (a musí to s patričným nadšením a pátosom plniť), prislúchalo v systéme osobnej moci tomu, kto ju vykonával. Ako príklad stačí uviesť, že slovo federácia bolo na indexe a od Slovákov sa vyžadovala horlivosť v postupnom odbúravaní akéhokoľvek samostatného prejavu, lebo to vraj vyžadovali objektívne zákony spoločenského vývinu, „zbližovanie národov" a pod.

Ústup od materializmu

Takýto postup nebol len prakticky škodlivý, ale bol aj teoreticky ústupom od materializmu. Stanovisko, podľa ktorého všeobecnými teoretickými poučkami už je všetko jednoznačne určené, nie je marxistické. Ak by chcel kritik state Clausa Friedricha postupovať tou istou metódou, ako on, mohol by si poslúžiť inými citátmi z Marxa a Engelsa, a to tak z ich prvotín, ako aj z prác, ktoré napísali v zrelom veku. Ale Marx a Engels už v „Nemeckej ideológii" odsúdili samotnú metódu, ktorú používa Claus Friedrich, keď napísali: „Úplne opačne ako nemecká filozofia, ktorá zostupuje z neba na zem, stúpame tu od zeme k nebu, t. j. nevychádzame tu z toho, čo ľudia hovoria, čo sa domnievajú, čo si predstavujú, nevychádzame ani z ľudí existujúcich iba v rečiach, z ľudí myslených, vymyslených, predstavovaných, aby sme od nich dospeli k ľuďom z mäsa a krvi. Vychádzame tu zo skutočne činných ľudí, z ich skutočného životného procesu vykladáme aj vývoj ideologických odrazov a ohlasov tohto životného procesu."

Skutočné oslobodenie ľudstva

Z podstaty marxizmu vyplýva nevyhnutnosť so všetkou otvorenosťou sa pozrieť pravde do očí. A to urobila Komunistická strana Československa, jej Ústredný výbor na jar tohto roku, keď to, čo cítili a žiadali skutoční ľudia, ľudia z mäsa a krvi, formulovala v akčnom programe. Náš akčný program, pochopiteľne, vychádza z Marxovej a Engelsovej tézy, že socializmus znamená oslobodenie ľudstva. „Robotnícka trieda nastúpila do revolučných bojov preto, aby odstránila akékoľvek vykorisťovanie, zrušila všetky triedne priehrady, aby umožnila oslobodenie všetkých ľudí a spolu s nimi pretvorila podmienky ľudského života i povahu ľudskej práce, otvorila priestor pre úplnú sebarealizáciu človeka a tým všetkým zmenila i seba samú," zdôrazňuje akčný program. Akčný program však v zhode s rozborom skutočnej situácie pripomína, že tieto dlhodobé záujmy robotníckej triedy nie sú ešte plne realizované.

Aby sa naplnila téza o skutočnom oslobodení ľudstva za socializmu, treba odstrániť deformácie minulých rokov, poskytnúť plné občianske slobody všetkým občanom republiky a získať ich pre aktívnu účasť na riadení svojho štátu a hospodárstva. V súvislosti s tým sa menia aj postavenie odborov, ktoré sa stávajú a k t í v n o u zložkou Národného frontu. Dá sa tiež skutočný prechod vnútroodborovej demokracii. Odborové organizácie majú v našom hospodárstve uskutočňovať seriózny oponentúru vedeniu podniku, zúčastniť sa na riešení hospodárskych problémov.

Nik nemá väčší záujem na tom, aby sa veci nazývali pravými menami, aby sa nelakovala skutočnosť na ružovo, aby sa optimálne riešenie našlo v slobodnej a otvorenej diskusii, ako robotnícka trieda. Rečami o slobode, demokracii, o slobodnej výmene názorov nemusel robotnícku triedu nikto „infikovať". Otvorenosť, čestnosť, diskusia bez akýchkoľvek zábran, túžba po poznaní pravdy sú robotníckej triede bytostne vlastné a vyplývajú z jej tradícií. Preto niet u nás rozporu medzi robotníckou triedou a tvorivou socialistickou inteligenciou, ako to ukázali udalosti posledných mesiacov. Bez slobody myslenia a slobody konania niet ľudského pokroku ani skutočného socializmu.

RUDOLF ZAJAC

NOVÉ SLOVO, č. 21/68, 24. októbra 1968, str. 2.

Legalizovaný pobyt cudzích vojsk

6/329/XI

V súvislosti s podpísaním a ratifikáciou medzištátnej zmluvy o pobyte sovietskych vojsk na území Československa, sa v našej verejnosti objavili mnohé, v niektorých prípadoch aj protichodné, povesti, dohady a nálady. Nech už je však reagencia verejnosti na tento akt akákoľvek, treba si uvedomiť, že nielen v rukách štátnych a straníckych predákov, ale hlavne v rukách oboch našich národov je to, či budeme alebo nebudeme pokračovať v politike začatej v januári 1968.

Tesne pred ratifikovaním dohody najvyšším orgánom ľudu v Československu a v Sovietskom zväzu, možno hovoriť o istom znepokojení, ktoré sa prejavilo napríklad v Bratislave zhromaždením vysokoškolákov v noci zo stredy na štvrtok. V Bratislave sa na to zišiel na technike celodenný míting vysokoškolákov, ktorí žiadali, aby medzi nich prišli predstavitelia Dubček, Husák a Černík, a vyslali za týmto účelom do Prahy špeciálnu delegáciu s petíciou. V deň ratifikácie medzištátnej zmluvy mali sa konať ďalšie akcie vysokoškolských študentov v Bratislave, ktorú však po pohovoroch boli odložené.

V piatok sa zišlo v Prahe Národné zhromaždenie, a v Moskve Prezídium Najvyššieho sovietu, ktoré ratifikovali zmluvu o dočasnom umiestnení vojsk na území Československa. Na schôdzi Národného zhromaždenia sú podstatné a zaujímavé dve veci: po prvé, občanov ako voličov isto zaujíma, prečo sa Národné zhromaždenie nezišlo v plnom počte na tomto dôležitom akte, ale celkove bolo prítomných iba 242 poslancov, čiže 58 zvyšujúcich malo iné povinnosti mimo zasadacej siene. A po druhé, prečo nebolo oficiálne uverejnené rokovanie troch parlamentných výborov, zaoberajúcich sa pred ratifikáciou obsahom zmluvy. Hlasovanie napokon dopadlo tak, že 4 boli proti a 10 sa zdržalo hlasovania. Motívy tohto konania nie sú v detailoch známe, a preto sa zdržíme ich komentovania.

Dôležité pre obyvateľstvo Československa je to, že väčšina vojsk odíde z územia vlasti v priebehu dvoch mesiacov, západné hranice zostanú pod správou československých jednotiek, aj napriek dočasnej prítomnosti sovietskych vojsk. Vojská budú rešpektovať naše zákony a ich vydržiavanie má zaťažiť sovietsky rozpočet. Presný počet vojsk, ktoré tu zostanú, bol síce ustálený v zmluve, ale nebol uverejnený.

Podľa zmluvy sa majú zostávajúce vojská stiahnuť do vymedzených priestorov. Táto skutočnosť vylučuje fakt, že v Československu bola kontrarevolúcia. Lebo veď keby tomu bolo tak, museli by sa armády roztiahnuť do šírky po celom území. Keby išlo o ohrozenie našej západnej hranice, museli by sa jednotky sústrediť práve pozdĺž nej.

Dnes je pobyt vojsk v našej vlasti právne podopretý, a preto akákoľvek napádanie tohto faktu je nezmyselné. Naše vedenie by si však malo uvedomiť jednu vec: občianstvo chápe nevyhnutnosti a rozumie rozloženiu síl a z toho vyplývajúcej situácii. Len tak si možno vysvetliť, že ju prijíma bez odporu, ako nevyhnutnosť. Keby sa však pomery v Československu mali vrátiť do predjanuárových koľají, ani toto vedenie, ktorá má toľkú dôveru oboch národov, by sa nevyhlo veľkým komplikáciám nielen doma, ale aj v zahraničných vzťahoch. Československá verejnosť si uvedomuje, že v týchto súvislostiach morálny nátlak neprináša žiadne výsledky. Celkom presne vie, že ohromný význam má jedine morálna podpora Dubčeka, Černíka, Svobodu a Husáka. Len tak si možno vysvetliť, že nedošlo ku komplikáciám.

MILAN MITOŠINKA

NOVÉ SLOVO, č. 22/68, 31. októbra 1968, str. 2.

7/329/XI

Študenti ako realita

„Aula maxima" Strojníckej fakulty SVŠT bola v pondelok 21. t. m. nabitá viac ako do posledného miesta. Medzi vyše šesťsto vysokoškolákov z rôznych fakúlt prišiel prvý tajomník ÚV KSS dr. Gustáv Husák s podpredsedom vlády prof. dr. Colotkom a ministrom stavebníctva prof. dr. Ing. Trokanom.

Nie je tajomstvom, že po spontánne prejavenej jednote študentov v kritických augustových dňoch boli práve nedávno do radov našej mládeže zamerané nápory, sledujúce túto jednotu rozleptať. Aj preto mal pondelkový míting nesporný význam ako slovo na čase. Je vzácne, že vrcholní straníckí a štátni činitelia majú záujem, aby do študentských radov preniklo maximum informácií na najvyššej úrovni. Pretože priamosť odpovedí dr. Husáka musela uspokojiť aj najnáročnejších a vysoké hodnotenie si zaslúži aj prístup samotných študentov k tomuto vážnemu stretnutiu.

Otázky (bolo ich niekoľko sto) prichádzali na stôl na nepodpísaných lístkoch. Ak aj napriek tomu dostávali úprimné odpovede, možno to chápať iba ako fakt, že najvyšší straníckí predstavitelia chápu slobodu prejavu ako pokračovanie v pojanuárovej ceste, že naozaj nechcú robiť kabinetnú politiku a chcú naďalej presvedčovať, že takáto politika u nás už miesta nemá, naopak, že vzácne heslo „Sme s vami, buďte s nami" sa premieňa na drobné aj pri takýchto stretnutiach.

Od augusta sa udialo veľa nového a študenti zatiaľ nemali možnosť konfrontovať svoje názory s názormi vedúcich politikov. Míting aj preto splnil svoj účel, že nemáme právo nechávať tak významnú zložku, ako sú vysokoškoláci, v ovzduší dezinformovanosti, prípadne ponechanú na vlastnú politickú fantáziu. Hoci nemám dostatok priestoru venovať sa podrobne jednotlivým otázkam a odpovediam na ne, niektoré odpovede dr. Husáka predsa len má význam odcitovať:

— Za vytváranie falošnej jednoty ľudu považujem nahrávanie každej mienke bez ohľadu na jej prospešnosť alebo škodlivosť. Myslím si, že čím je situácia ťažšia, tým tvrdšiu pravdu treba hovoriť, nikoho nezavádzať a nevyvolávať ilúzie. Inak sa z kaše nedostaneme. Lacné gestá a artistické výkony v politike môžu viesť iba do nešťastia.

— Rozhodovanie o vnútorných veciach je naša podmienka; to je zároveň hranica pri našich rokovaniach s partnermi, povedal by som — hraničný postoj tejto garnitúry.

— Prejavujete sympatie s rozhodnutím redakcie Kultúrneho života, že v dnešnej situácii nechce pokračovať vo vydávaní svojho časopisu. Ja si myslím, že zbaliť krámy je najľahšie. Ťažšie je aj v dnešných podmienkach písať seriózne. Schválili by ste, keby Dubček, Svoboda, Černík atď. odišli? Považovali by ste takéto rozhodnutie za hrdinské gesto, a či zbabelosť? Nejde o to, čo si želá jednotlivec, ale čo potrebuje tento štát.

— Pýtate sa, prečo naša vláda hovorí o západnom imperializme, dokonca formulujete otázku takto: prečo naša vláda útočí na Západ? Nazdávam sa, že v prvom rade sme my vystavení útokom početných západných vysielačiek a novín. Ostáva otázka, či budete veriť nám, a či Slobodnej Európe a Hlasu Ameriky. Ak Ich hlasom, tak potom nepoužívajte heslá „Dubček—Svoboda".

— Na otázku, či presadzujeme záujmy iného štátu, len toľkoto: skúste nás porovnať s Benešom. On utiekol, my sme ostali tu. V takej situácii myslieť iba na svoje pohodlie sme považovali za zradu. A kapitulovať sa, to tiež nie je politika. Ak by sme ako baran išli hlavou proti múru, mohli by sme si pripadať aj smelí, aj veľmi slobodní, lenže — aký by bol výsledok?

— Akčný program budeme plniť. Aj federácia je časťou akčného programu.

— Obchod so Západom nemá prekážok, veď s ním obchodujú aj iné krajiny Varšavskej zmluvy. Lenže to znamená v prvom rade kvalitu výrobkov, schopnosť konkurencie na svetovom trhu. Dnes sa na svete milodary nedávajú. O kupovaní a zavádzaní licencií sa hovorilo ešte za Lenárta. Neviem, prečo by sme dnes mali hovoriť inak.

— Vláda stiahla čs. otázku z OSN, pretože diskusie na pôde OSN nikam nevedú — skúseností je dosť — a nám by iba sťažili situáciu. V akejkoľvek kríze by sme ostali odkázaní iba na seba, nik by nám nepomohol. Preto si sami musíme pomáhať.

ĽUDOVÍT VLAŠIČ

NOVÉ SLOVO, č. 22/68, 31. októbra 1968, str. 5.

Pred zákrutou nášho automobilizmu

8/329/XI

/ Výňatok /

Vychádzajúc z vlastných predstáv odôvodnených uvedenými príkladmi v štátoch, ktoré nemajú na rozdiel od ČSSR plánované hospodárstvo, navrhla Slovenská plánovacia komisia v koncepcii rozvoja strojárenstva do roku 1980 vybudovať na Slovensku kapacity na výrobu osobných automobilov. Rozvoj výroby osobných automobilov na Slovensku navrhuje generálne riaditeľstvo Čs. automobilové závody Praha, riešiť iba výstavbou montážneho závodu. Vybudované kapacity by sa využili na lisovanie, zváranie, povrchovú úpravu karosérií a konečnú montáž vozidiel, pričom by používali agregáty automobilu Škoda 1000 MB, ktoré by dodával podnik AZNP Mladá Boleslav.

Za výhodnejšie riešenie treba pokladať návrh Ministerstva ťažkého priemyslu, s ktorým sa stotožňuje Slovenská plánovacia komisia. Návrh predpokladá zavedenie výroby osobných automobilov na základe zakúpenej licencie. Výhody takého riešenia pre zabezpečenie rýchleho vyrovnania technického zaostávania sa všeobecne uznávajú. Nákupom licencií dostal sa napr. japonský priemysel do špičkového postavenia v elektronike a tiež v automobilovej výrobe. Ešte závažnejší, ba možno rozhodujúci argument pre nákup licencie v našich pomeroch je skutočnosť, že jediný podnik v ČSSR, ktorý by mohol pomôcť pri organizovaní výroby osobných áut na Slovensku — AZNP Mladá Boleslav — bude mať plné ruky práce s rekonštrukciou a modernizáciou vlastného závodu. Vzhľadom na náročnosť tejto úlohy uvažujú aj tu s výpomocou niektorého z popredných zahraničných výrobcov automobilov.

Ministerstvo ťažkého priemyslu uskutočnilo prieskumné cesty u výrobcov v Japonsku, Anglicku, Francúzsku, Holandsku a v týchto dňoch v Taliansku. Ponuky zahraničných firiem vyhodnotí v priebehu októbra t. r. Z hľadiska technickej a ekonomickej výhodnosti sú v užšom výbere ponuky Honda (N 600), Toyota (Publica 800), Renault (R6) a pravdepodobne tiež Fiat (750) eventuelne Alfa Romeo. Významným kritériom pre rozhodnutie bude ďalej možnosť uzavretia kompenzačného obchodu a vzhľadom na výrobu vozidiel v období prvých rokov formou montáže, vzdialenosť, na ktorú sa budú prepravovať podskupiny a skupiny. Z týchto hľadísk zvlášť priaznivá je ponuka firmy Renault, ktorá je ochotná odoberať už v predstihu od roku 1971 motory. Ich dodávkami je možné zabezpečiť devízové prostriedky na platenie licenčných poplatkov a technologického zariadenia. Rovnaké možnosti ponúka firma Honda, i keď kompenzačný obchod by bol viacstranný. Veľká dopravná vzdialenosť a s ňou spojené prepravné náklady sú v tomto prípade negatívnym faktorom. Ponuky Fiat a Alfa Romeo bude možné vyhodnotiť po ich doručení asi v priebehu októbra t. r.

Od úvah o možnosti a potrebe rozvoja výroby osobných automobilov na Slovensku prechádzame v súčasnosti ku konkrétnym návrhom riešenia. V zmysle rokovania prvého námestníka Ministerstva ťažkého priemyslu s. Ing. Tabačka s prvým námestníkom Slovenskej plánovacej komisie s. Ing. Hvoreckým a námestníkom s. Ing. Matejkom vytvorili sa s účinnosťou od 1. 8. 68 v Martine Projekčno-organizačný ústav slovenského strojárenského priemyslu. Jeho hlavnou úlohou je komplexná príprava rozvoja kapacít pre automobilovú výrobu. V konečnom štádiu príprav je vytvorenie akciovej spoločnosti slovenských podnikov, ktoré sú ochotné poskytnúť finančnú, technickú a kádrovú pomoc na vybudovanie automobilky na Slovensku. Výsledkom doterajšej práce uvedeného Projekčno-organizačného ústavu je podnikový zámer na vybudovanie automobilky na Slovensku, ktorý má byť, rovnako ako zámer vypracovaný podnikom AZNP Mladá Boleslav, koncom tohto alebo začiatkom budúceho roku prerokovaný vo vláde.

Potreba budovania kapacít na rozsah výroby asi 350 tis. osobných automobilov v r. 1980 v ČSSR je dostatočne odôvodnená v správach vypracovaných Ministerstvom financií (november 1967), Ministerstvom vnútorného obchodu (jún 1968) a Ministerstvom ťažkého priemyslu (jún 1968). Overili tiež možnosti zahraničného obchodu. Podľa MZO možno v roku 1980 rátať s tým, že dovoz osobných áut prevýši ich vývoz o 50—70 tisíc kusov ročne.

Slovenské orgány budú pri rokovaní presadzovať výstavbu automobilky na Slovensku. Dôvody sú presvedčivé:

- Je potrebné vytvoriť pracovné príležitosti (v strojárstve do roku 1980) asi pre 75 tis. osôb, pričom uvedenou výstavbou sa zvýši zamestnanosť asi o 20 tis. osôb.

V podnikateľskom zámere AZNP Mladá Boleslav (v pôvodnom i pripravovanom) počítajú so značným rastom počtu zamestnancov v základnom závode, kde už aj v súčasnej dobe je citeľný nedostatok pracovníkov. Riešenia vidia vo výstavbe 5000 bytov, v ktorých by sa mali ubytovať v prevažnej miere presunuté pracovné sily zo Slovenska.

- Pre automobilku sú na Slovensku surovinové základne ako výroba karosárskych plechov vo VSŽ, pneumatík v Gumárni Púchov, farieb v Boleráze, hliníka v ZSNP Žiar nad Hronom a pod. Rozvojom automobilového priemyslu by sa dosiahlo značného zvýšenia finalizácie tejto výroby.

- Na Slovensku už existuje, i keď roztrúsená, základňa automobilového priemyslu, a bude mať podporu rozhodujúcich priemyselných podnikov, ktoré za tým účelom vytvárajú akciovú spoločnosť.

Očakávame nový prístup ako národných českých aj federálnych orgánov k riešeniu problémov Slovenska. Predpokladáme, že o tak dôležitej investičnej výstavbe by sa malo rozhodovať až po vyhlásení federácie.

JÁN ZELINA,
LADISLAV KORČEK

SMENA, 28. októbra 1968, str. 1. a 2.

9/329/XI

Namiesto slávnostného príhovoru

Namiesto slávnostného príhovoru k jubileu, tie ste už v novinách mali, mali ste už aj číslo, venované zvlášť päťdesiatinám republiky, chcem vám čosi povedať o dvoch predstaviteľoch jubilujúcej republiky.

Oboch dobre poznáte, keď aj nie osobne, ale z chýrov, ktoré sa — ako to už býva u významnejších ľudí u nás — šíria od ucha k uchu, presnejšie povedané, od tranzistora po moje, tvoje, naše uši. Nepoviem ich mená, pretože by som ľahkomyselne stratil pointu mojho rozprávania.

Obaja sa vykľuli z jedného, dokonca spoločného vreca. Ten prvý po neúnavnom, obetavom a riskantnom zápase proti predjanuárovej, autokratickej svojvôli, proti nedemokratickému, nekontrolovanému a nekontrolovateľnému sústreďovaniu rozhodujúcej moci v jedných rukách; ten druhý nápodobne, vlastne tak isto, lenže v inej pozícii mu prichodilo prejavovať taký istý odpor proti takému istému autokratickému nedemokratizmu a nekontrolovateľnému sústreďovaniu rozhodujúcej moci: bol totiž po dlhé roky takmer celé jedno desaťročie nedobrovoľnou a umlčovanou obeťou tejto moci.

Jedno spoločné vrece ich prikrývalo, viazal ich spoločný názor, spoločný náhľad na prospech socializmu, spoločne vyznávali lásku, čo obom bolo spoločné drahé: Československej republike. Obom spoločne bola drahá ešte jedna vec, aby im ľudia — a tu hovorím schválne o ľuďoch, bez rozdielu stranickej, dokonca konfesívnej a nacionálnej odlišnosti — aby im teda ľudia rozumeli, aby s ich porozumením a s ich uzrozumením si vedeli po socialisticky počínať, skrátka, že zdanlivo nebol medzi jedným a druhým podstatnejší rozdiel. Jeden i druhý — a spolu s nimi ďalší — mali výrazný a významný podiel na novom akčnom programe komunistickej strany, ktorá bola stranou jedného i druhého. Jeden i druhý boli vedení úprimnou snahou odlišiť tento program — naskrze nie od princípov marxizmu-leninizmu — ale rozhodne od predošlého a nedávneho hromadenia pustých a prázdnych fráz, akými boli takéto programy skrz-naskrz preplňované.

Národný umelec Ladislav Novomeský

Obaja boli totiž predchnutí istotou, že únavným opakovaním starých fráz sa ľudia nestanú nadšenými socialistami, ale sú v podstate potencionálne nadšení, ba schopní takúto vlastnosť v skutkoch prejaviť, ak pred nich predstúpi „človek bez poškvrny", schopný vysloviť výzvu k činom. Obaja boli skrátka presvedčení, že socializmus u nás „nemelie z posledného", a u nás má obrovské šance, len musí zjaviť svoju prijateľnú zrozumiteľnú podobu. Musí odkryť svoju „ľudskú tvár", ako mu hovorí už vžitá odborná politická terminológia. Obaja — spolu s inými — boli presvedčení, že je možné, ba nevyhnutné nadviazať na neprestajne živú tradíciu nášho humanistického a demokratického vývinu, pretože — ako ich bol Lenin poučil — socializmus nevzniká prostým škrtnutím všetkého, čo bolo, takže na rozdiel od predjanuárového obdobia a jeho ovzdušia oboja vyznávali humanitný a demokratický charakter nášho socializmu a s ním v súvislosti aj mnohé také vlastnosti a ciele socializmu, ktoré sa predtým cudne nespomínali.

Spomeniem takú aktuálnu otázku: obom prišlo vari odrazu na um, že nemožno v tejto republike hovoriť o humanitnom a demokratickom charaktere socializmu, ak nacionálna problematika v tomto štáte nebude vyriešená. A tak čo bolo vyše pol storočia nemenné, tabulzované a umŕtvované, dostali pod bezpečnú strechu v krátkom čase niekoľkých mesiacov vo forme ústavného zákona o československej federácii. Isteže pomohli projektantom tejto myšlienky aj tie tragické augustové dni, na ktoré tak poľahky nezabudneme. Dôrazne sa však ohradzujem proti myšlienke, nech príde na um komukoľvek, akoby po tie rušné a krušné dni nám bola myšlienka federácie nadiktovaná na úkor československej štátnej jednoty. Ak hovoríme o tom, že pohnutý august pomohol myšlienke federácie, tak iba v takom zmysle, že aj v tieto dni hrozieb sa ukázala skvelá jednomyseľnosť národov tejto republiky, ich jednotná aktivita od Šumavy až za Tatry, a tá dokázala aj maloverným skeptikom, že ani úsilie o federalizáciu zo slovenskej strany nebude tou pohnútkou, čo podnieti nový rozdiel v československej spoločnosti. Skôr naopak.

Ak teda velebíme tie nevelebné augustové dni, tak teda pre tú nečakanú a nedobrovoľnú skúšku, ktorej sme boli i my vystavení a ktorú sme tiež perfektne zložili. Ako oni. I naša mládež. Písala na steny, na ploty, na asfalty a kde sa dalo len štylisticky odlišné, vecne však až dojemne zhodné vyznania „Za Dubčeka a za Svobodu!", starého čerta sa starajúc o to, či nám to bude na úžitok, či na neprospech.

Vráťme sa však k dvom hrdinom nášho rozprávania, aj keď sme sa s jedným z nich museli na chvíľu rozlúčiť, pretože sa stal v tej rušnej augustovej trme-vrme zajatcom tých, čo do tohto socialistického priestoru prišli socializmus zachraňovať a ochraňovať.

Najvyšší šéf nášho štátu, keď videl, že vľúdnym ani prísnym slovom nič nezmôže, rozhodol sa požiadať o vysvetlenie, alebo sám poslúžiť vysvetlením mocnejším supervelitelom armád a prizval do svojho komónstva aj jedného z oboch, o ktorých začínal náš dišKurz. Ten druhý bol neprestajne zajatcom mocných armád. Čo vraveli-to vraveli v najhlavnejšom stane ochraňujúcich a zachraňujúcich vojsk a hoci také niečo nebýva u supervelitelov zvykom, zajatca, čo už aj odpísaného, predviedli pred najvyššieho šéfa štátu, kde sa mohol stretnúť aj so svojím druhom. Bolože to zvítanie... No o tom nebudem hovoriť, nebol som pri tom. Iste však bolo k plaču dojemné, čo usudzujem z toho, že hneď po zvítaní v sebadôvere otrasený zajatec horlivo začal núkať svojmu druhovi svoj vlastný vysoký post. Ten druhý zajatcovu ponuku odmietol. Veď ako by vyzeral na zajatcovom mieste jeho druh a priateľ? Čo by si boli o ňom ľudia

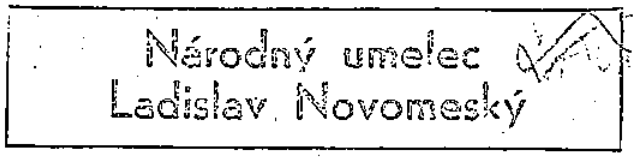

pomysleli? No nielen o to ide! Ide v podstate aj o to, že na zajatcovo miesto mohol prísť len zajatec sám a nik iný, pretože on jediný mal neslýchanú dôveru pobúreného a ohúreného občianstva. A po druhé: bolo nevyhnutné spätne zhodnotiť pojanuárový vývoj, kde, v čom a kedy sa stala chyba a ako z nej vybrdnúť a ktože by bol väčšmi povolaný urobiť takúto kritiku, než autor najpovolanejší, sám a osobne?

Od tých chvíľ sa však udržiava aj povesť o tom, že medzi oboma priateľmi vznikla nezmieriteľná zvada, pretože ten jeden chce vystrnadiť z miesta toho druhého.

Nuž, čože spravíme? Musíme sa spoľahnúť na to, že — ako vraví prezidentská štandarda — „pravda zvíťazí."

Neopovážil by som sa podujať na suplujúcu úlohu kritika, dokonca sebakritika, hoci v tomto odbore mám svoje dosť dávne praktické skúsenosti, aj keď preláskavá rehabilitácia ma napomenula, aby som neblbol a vytrhol tieto stránky z môjho straníckeho a politického životopisu. No v tomto prípade nejde o naháňanie fiktívnych čarodejníc. Ide naozaj o chyby, ktoré sa môžu poraťať a čestne napraviť. „Rozbehli sme sa s demokratizovaním nášho socializmu bez ohľadu na to, v akej situácii a v akej pozícii zanechávame našich priateľov a spojencov v socializme." — V tomto zmysle to povedal ten, od ktorého sa náležitá sebakritika očakávala predovšetkým. Naisto, nerozvinul ešte kritické posudky pojanuárového vývoja „nášho" socializmu do všetkých dimenzií. Možno, že ich sám nebude vedieť ani dopodrobna rozpoznať. Možno, že mu najbližší priatelia budú musieť podať pomocnú ruku. Veď kamsi do nedostupných, nadľudských výšav postrčil métu, za ktorou chcel čo len našu spoločnosť viesť, bez ohľadu na to, že cesta tá je nielen nevyskúšaná, ale má aj zákruty, mnohé zákernosti a plno neočakávaných protivenstiev.

Čistému je všetko čisté, vraví úslovie a tak možno, že mu ani na um neprišlo, koľkým rizikám vystavuje jemu zverenú spoločnosť. Boli sme skrátka odhodlaní osameli bežci, uprostred nástrah, na ktoré sme neboli pripravení. Spoľahli sme sa na to, že nás v štichu predsa nenechajú. Akože nás v ňom vskutku nenechali. Ba prišli nás zachrániť ešte skôr, než sme sa doň vôbec dostali.

A teraz sa podívajme na druhého. Jeho osudy — najmä politické — oscilovali takmer navlas v tej istej špirále, ako aj pohnuté osudy predošlého. Až na to, že na rozdiel od neho „mal v tele" takmer desať rokov prísneho trestu, teda istú nenahraditeľnú skúsenosť, v ktorej stvrdol a utvrdil sa zároveň.

No tvárou v tvár novým poaugustovým udalostiam ten druhý sa aktívnejšie pozeral na skutočnosť neuprosnejšie, bezohľadnejšie, ba — povedal by som — brutálnejšie vrhal istě pravdy do tváre svojho obecenstva. Je samozrejmé, že sa jeho slová nestretali s neobyčajným súhlasom. Ba — povedal by som — stretali sa viac s odporom, s nedôverou, s rozpačitosťou, ako s prejavom súhlasu. Slúžil tej istej veci, ale nešetril. Bol stúpencom pojanuárového kurzu, ktorý ho zachránil pred zabudnutím, no neváhal o ňom povedať, že bol chybný, ak šetrne zamlčoval alebo nepovedal veci, ktoré sa mali bezohľadne a ostro vysloviť. Vyslúžil si zatiaľ iba povesť, že svojou priamosťou a nevyberavosťou kritických slov nadbieha tým, čo by takúto kritiku našich pojanuárových činov radi počuli z našich vlastných úst. Vyslúžil si ešte jednu povesť, že sa usiluje niečo dosiahnuť, to znamená, tú pozíciu, ktorú má jeho priateľ a druh a ktorú už raz zoči-voči bleskne odmietol. A bohvie, čo si ešte vyslúžil. Napríklad, že je kariérista, že má široké takte...

Ak si však dobre uvedomíme to, čo som mu o nich povedal, že sú z jedného vreca, jedno pokrvné príbuzenstvo náhľadové, svetonázorové, myslím si, že môžeme hľadať medzi nimi rozdielnosti v temperamente, v dikcii, v spôsobe predkladania vecí, no rozhodne nemôžeme hľadať a konštruovať dokonca diametrálne rozdielnosti medzi prístupom prvého a druhého k našej politickej problematike. Jeden aj druhý sú z jedného rodu: pochádzajú z jednej, pomúlenej síce, ale spoločnej ideovej matere. Jeden ani druhý netvoria príkru antitézu, ale tvoria, či môžu tvoriť, harmonickú syntézu a dodávam ešte, aby som nevybočil zo slávnostného rámca, jeden v Prahe a druhý v Bratislave.

SMENA, 28. októbra 1968, str. 1. a 2.

Hrdosť mladého pokolenia na tradície ľudskosti a demokracie

Prejav predsedu ÚV ČSZM dr. Zbyňka Vokrouhlického

Dnešná mladá generácia vstupovala do života v období, keď existencia samostatného československého štátu sa zdala byť pre ňu už samozrejmým faktom. Ako danú skutočnosť prijímala a prijíma i socialistický charakter našej republiky.

Keď to vonkajšie sily dovolili...

Poznávanie dejín nášho ľudu v uplynulom polstoročí musí nás viesť k hrdosti nad tým, že sa u nás nikdy nezabudlo na tradície ľudskosti, demokracie a socializmu, že vždy, keď vonkajšie okolnosti a sily to dovolili, naše národy sa usilovali o ich naplnenie vo svojom štáte. Vždy, keď sa tieto tradície obchádzali, viedlo to predovšetkým ku škodám na mladej generácii, k strate jej prirodzenej angažovanosti a progresívnosti.

Videli sme príležitosť

Preto tiež naša mladá generácia s nadšením a dôverou prijala nástup novej politiky, začatej plenárnym zasadaním ÚV KSČS v januári tohto roku. Videli sme v tejto novej politike príležitosť pre svoju generáciu, ako i ona môže aktívne prispieť k rozvoju tých najlepších tradícií našich národov. Pojanuárová politika formulovaná Akčným programom Komunistickej strany Československa a programovým vyhlásením vlády znamenala pre mladú generáciu aj záruky jej lepšej budúcnosti v socialistickej spoločnosti, zbavenej chýb a deformácií.

Oslavujeme 50. výročie vzniku samostatného československého štátu v mimoriadne zložitých podmienkach. Nemožno dnes nepripomenúť, že mimoriadnu situáciu osobitne intenzívne prežívala a prežíva naša mladá generácia.

Mládež je za január!

Chcel by som ubezpečiť vás a všetok náš ľud, že česká a slovenská mládež sa i naďalej hlási k základným cieľom pojanuárového vývinu, vyjadreným programovými dokumentmi strany a vlády z jari tohto roku. NIET SILY, KTORÁ BY MOHLA ZO SRDC A HLÁV VÄČŠINY MLADÝCH ROBOTNÍKOV, ŠTUDENTOV, POĽNOHOSPODÁROV VYKORENIŤ IDEÁLY ČESKOSLOVENSKEJ JARI 1968.

Tento rok tiež výrazne potvrdil bratské vzťahy českej a slovenskej mládeže. Vítame všetci spravodlivé riešenia národnostných vzťahov v našej republike, vyjadrené v ústavných zákonoch, včera prijatých Národným zhromaždením. Budeme hľadať všetky cesty k ďalšiemu upevneniu jednoty mládeže našich národov i jednoty všetkých sociálnych skupín mládeže. Dáme svoje mladé sily do služieb socialistickej vlasti, jej ľudu a jej budúcnosti.

Dôvera ako záväzok

Dovoľte mi, aby som v závere svojho prejavu vyslovil v mene päť a pol milióna českých a slovenských detí a mladých ľudí nádej, že aj vy všetci, poprední predstavitelia nášho verejného života, budete mať v týchto i budúcich dňoch pri rozhodovaní o závažných otázkach života krajiny vždy na mysli budúcnosť mladej generácie, jej záujmy a túžby a tým aj budúcnosť celej našej spoločnosti.

Mládež tejto krajiny je s vami, verí, že náš štát sa bude vo svojom druhom päťdesiatročí rozvíjať v duchu hlbokých demokratických a socialistických ideálov, ktoré aj ona chce aktívne rozvíjať, pretože je si vedomá, že v tomto druhom päťdesiatročí prevezme na svoje bedrá všetku ťarchu zodpovednosti za vývin nášho socialistického štátu.

UČITEĽSKÉ NOVINY, č. 44/68, 31. októbra 1968, str. 1. a 3.

12/329/XI

O disproporciách vo výstavbe škôl

Prof. Ing. Štefan Chochol, CSc.,
námestník poverenika SNR pre školstvo

Pri prebojovávaní oprávnených požiadaviek na výstavbu škôl na Slovensku stretávame sa často s názormi, že disproporcie v školstve vznikli za kapitalizmu a obdobie od oslobodenia bolo vraj príliš krátke, aby sa dali disproporcie odstrániť. Nikde sa však doposiaľ nepovedalo, aké obdobie sa pokladá pre tento cieľ za primerané, ani sa neanalyzuje dostatočne, či ide naozaj iba o staré, v kapitalizme vzniknuté disproporcie. Ani verejnosť nie je vždy úplne informovaná, ako to vlastne so školskou výstavbou bolo a je. Považujem preto za potrebné vniesť do veci trochu jasna.

Známa je línia KSČS o potrebe vyrovnávania Slovenska na úroveň českých krajov, aj viaceré stranícke uznesenia o nevyhnutnosti vytvárať rovnaké podmienky pre školovanie detí na celom území republiky. Aj školský zákon z roku 1960 zakotvil kritériá, v ktorých stanovil požiadavku vytvárať na území ČSSR rovnaké materiálne a priestorové podmienky pre poskytovanie výchovy a základného vzdelania všetkej mládeže. Mnoho sa tiež nahovorilo a popísalo o tom, že ľudia rozhodujú o všetkom pokroku v rozvoji výroby a života spoločnosti. Mohli by sme citovať viaceré dobré uznesenia, ktoré sa podarilo pri rôznych príležitostiach v záujme rýchlejšieho riešenia problémov nedostatku školských priestorov naformulovať a prijať v celoštátnych i slovenských orgánoch straníckych aj štátnych.

Je tiež jasné, že základnou podmienkou okrem kvalitných učiteľov pre riadne školovanie detí sú školy a ich vybavenie. Limitujú kvantitatívny aj kvalitatívny rozvoj vzdelávania. Sú predpokladom pre riešenie problémov, s ktorými vo výchove, v starostlivosti o deti, v zaškolovaní detí cigánskeho pôvodu, v demokratizácii stredoškolského vzdelávania a podobne, roky zápasíme. Školské priestory a ich vybavenie sú predpokladom aj pre realizáciu zámerov zakotvených v Akčnom programe strany a nášho rezortu.

Pozrime sa teda, ako sa výstavba škôl na Slovensku vyvíjala. Pre úplnosť uvediem najprv niekoľko údajov z histórie.

Za obdobie 78 rokov, od roku 1861 do roku 1938 vybudovalo sa v českých krajoch celkom 42 200 učební, na Slovensku 9800 učební ZDŠ. V českých krajoch bolo od roku 1938 výstavbou zabezpečené základné školstvo na 85 percent, na Slovensku na 45 percent. Za 20 rokov prvej republiky sa stavalo v priemere ročne v českých krajoch 552 učební, na Slovensku 193 učební. Za Slovenského štátu sa postavilo na Slovensku v priemere ročne asi 142 učební, celkom 8555 učební.

Po oslobodení pokračovala výstavba škôl v tempe, ako to vidieť z údajov v predloženej tabuľke číslo 1.

Tabuľka číslo 1

Počet novopostavených učební materských škôl, ZDŠ a stredných škôl po oslobodení

Rok	Počet postavených učební	Rok	Počet postavených učební	Rok	Počet postavených učební
1945	16	1955	148	1965	868
1946	117	1956	305	1966	906
1947	236	1957	446	1967	1041
1948	73	1958	595	—	—
1949	44	1959	959	—	—
1950	175	1960	1574	—	—
1951	201	1961	1818	—	—
1952	90	1962	1606	—	—
1953	184	1963	1291	—	—
1954	32	1964	818	—	—
1945—54	1170	1955—64	9262	1965—67	2815

Na bližšie osvetlenie výkyvov v počte stavaných učební, zrejmých z tabuľky číslo 1, je potrebné poznať aj výkyvy v objemoch investičných prostriedkov a relácie medzi českými a slovenskými krajmi, najmä od roku 1960. Tie ukazuje priložený graf. Je v ňom zvlášť znázornená účelová výstavba škôl (v rozptyle) a zvlášť celá školská výstavba vrátane škôl stavaných v rámci komplexnej vybavenosti nových sídlisk (sídlisková výstavba).

ŠKOLSKÁ INVESTIČNÁ VÝSTAVBA V ROKOCH 1960–1970 V PÔSOBNOSTI NÁRODNÝCH VÝBOROV

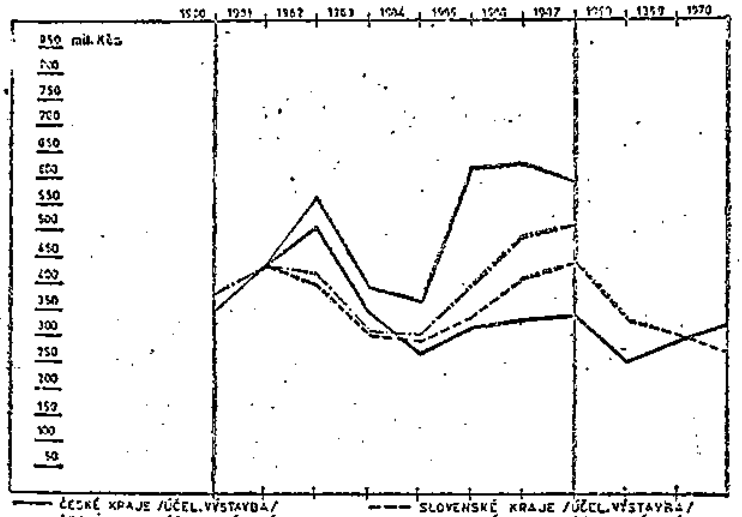

Vývoj školopovinných detí na Slovensku (iba žiakov ZDŠ) bol pritom takýto:

Rok	Počet žiakov celkom
1945	448 704
1950	556 020
1955	560 167
1960	681 751
1965	815 845

Z tabuľky číslo 1 vidieť, že za prvé desaťročie po oslobodení postavilo sa iba 1170 učební, za druhé desaťročie už 9562 učební a za posledné 3 roky 2815 učební. V priemere ročne to bolo v prvom desaťročí 117 učební, v druhom desaťročí asi 956 učební a v období posledných troch rokov asi 938 učební. Ročný priemer za celé obdobie po oslobodení robil 590 učební.

Je zrejmé, že v prvom desaťročí po oslobodení bola stagnácia vo výstavbe škôl. Stavalo sa ich v ročnom priemere menej, ako za prvej republiky, ba ešte menej ako za Slovenského štátu. Až od roku 1956 sa ako tak začali zvyšovať prostriedky na školskú investičnú výstavbu. Smelšie sa pristúpilo k odstraňovaniu nedostatkov z dávnejšej i menej dávnej minulosti až od roku 1959. Stalo sa tak na základe uznesenia ÚV KSS z októbra 1958 a v dôsledku úsilia a starostlivosti zo strany rezortného poverenníctva. Pravda, priam hrozivý nedostatok učební, obmedzené množstvo prostriedkov a stavebných kapacít prinútil školské orgány stavať až ľetner do roku 1965 prevažne školy nekompletné — bez telocviční, jedální a kuchýň pre školské stravovanie, bez školských družín, bez bytov pre učiteľov a podobne — a zamerávať výstavbu do roku 1962 skoro výlučne iba na učebné priestory základných škôl. Išlo o to postaviť za málo prostriedkov čo najviac učební.

Po roku 1962 ovplyvnila počet učební určitá zmena štruktúry školskej výstavby. Začali sa stavať aj stredné odborné školy a iné školské objekty. V rámci týchto škôl stavali sa internáty, dielne a zabezpečovalo sa náročnejšie vybavenie škôl. Náklady pripadajúce na jednu učebňu sa tým zvýšili. Po roku 1964—65 stavajú sa až na výnimky školy komplexné so všetkým kompletným vybavením. Opäť tým náklady na jednu učebňu vzrástli. Okrem toho treba pripomenúť aj zvyšovanie cien v stavebníctve. Dostávame tak vysvetlenie, prečo sa v rokoch 1964—1967 stavia menej učební za rovnaké prostriedky ako za roky 1960—63.

V zásade však pokles investičných prostriedkov do školstva spôsoboval aj pokles počtu stavaných učební.

Základný vplyv na pokles prostriedkov na výstavbu škôl mali vládne opatrenia na zníženie rozostavanosti. Postihlo to v prvom rade školstvo na Slovensku. Prostriedky tu klesali od roku 1962 až do roku 1964 a úroveň roku 1961 v účelovej výstavbe sa podarilo dosiahnuť až v roku 1967.

Na rast disproporcií a rozdielov medzi českými krajmi a Slovenskom v neprospech Slovenska mala podstatný vplyv delba prostriedkov na účelovú školskú výstavbu a na sídliskovú výstavbu po roku 1961. Školy v rámci komplexnej vybavenosti nových sídlisk pričlenením plánovacích orgánov sa stavali prevažne v českých krajoch. Na Slovensku prevažovala individuálna bytová výstavba. Pre túto výstavbu plánovacie orgány komplexnú vybavenosť (ani školy) do plánu nezakalkulovali. Kým na účelovú výstavbu rezortné poverenníctvo malo aký-taký vplyv a podarilo sa mu presadzovať v nej po roku 1963 nadpolovičný podiel z celoštátnej kvóty, na delbu prostriedkov v sídliskovej výstavbe už vplyv nemalo. V takomto systéme delby prostriedkov skrýva sa kus plánovacej chytristiky v neprospech slovenského školstva.

Ak sa pozrieme na počet tried, ktoré bolo treba na Slovensku pre vysoký počet detí utvoriť, zistíme, že iba na ZDŠ vzrástol počet tried od roku 1945 do roku 1967 o 17 062. Za to isté obdobie sa postavilo však iba 13 547 učební. Nehovorím už o stredných všeobecnovzdelávacích školách, stredných odborných školách a učňovských zariadeniach, kde potreby v učebniach v súvise s veľkým rozvojom tohto školstva enormne narastali a kryté novou výstavbou v potrebnej miere neboli.

Je pravda, že z celkového počtu učební postavených na Slovensku od roku 1861 do roku 1967 (za 107 rokov) 53 percent učební sa postavilo po oslobodení za 23 rokov. Tempo výstavby v ročnom priemere za celé obdobie po oslobodení bolo viac ako trojnásobné oproti obdobiu za prvej ČSR a viac ako štvornásobné oproti obdobiu za Slovenského štátu. Za výsledkami školskej výstavby, najmä po roku 1958 stojí mnoho úmornej a poctivej práce školských pracovníkov, od poverenníctva počnúc cez národné výbory až po riaditeľov škôl, úsilie projektantov a stavbárov, ako aj pomoc stranických a štátnych orgánov a celej našej spoločnosti. Napriek tomu veci nie sú v takom poriadku, aby to uspokojilo potreby školstva. Urobilo sa pomerne veľa, ale predsa je to málo. Ukazujú to najmä nasledovné fakty.

Vývoj smennosti na školách vyjadrenej v percentách išiel u nás nasledovne (ide o percento detí, ktoré musia chodiť na druhú smenu).

UČITEĽSKÉ NOVINY, č. 44/68, 31. októbra 1968, str. 1. a 3.

Percento smennosti na ZDŠ

Rok	1945	1945	1955	1959	1960	1961	1965	1967
České kraje	—	5,1	6,4	8,2	8,3	8,4	6,8	5,2
Slovensko	12,5	22,5	24,3	29,9	29,1	26,4	25,1	23,9
Rozdiel	12,5	17,4	17,9	21,7	20,8	18,0	18,3	18,7

Kým na druhú smenu muselo chodiť v roku 1955 v českých krajoch 85 598 detí, na Slovensku 141 935 detí, v roku 1967 to bolo v českých krajoch 70 987 a na Slovensku 192 072 detí.

Počet chýbajúcich učební v ČSSR sa pohyboval takto:

Rok	1955	1960	1965	1967
Slovensko	4365	7653	7395	7188
České kraje	2540	4388	3344	2448
Rozdiel	1825	3265	4051	4740

Z predložených údajov je zrejmé, že rozdiel v počtoch chýbajúcich učební v českých krajoch a na Slovensku sa v rokoch výstavby socializmu, napriek intenzívnejšej výstavbe škôl po roku 1958, neustále zväčšoval. Aj rozdiel v smennosti je vyšší, ako bol v roku 1945 a v roku 1950, hoci kulminoval v roku 1959 a odvtedy klesá. Na druhú smenu musí chodiť na Slovensku 2,8-krát väčší počet detí ako v českých krajoch, hoci v roku 1955 bol tento počet iba 1,65-krát väčší. Rozdiely sú aj v kvalite základných fondov a vo vybavení škôl.

Ukazuje sa, že nejde iba o staré disproporcie, ale aj o nové, v období budovania socializmu u nás vzniknuté disproporcie.

Prečo k nim došlo, kde sú korene ich vzniku a vývoja naznačuje Akčný program školstva na Slovensku (Učiteľské noviny číslo 26 z júna t. r.), ktorý ukazuje aj cestu riešenia problémov. Niektoré príčiny sú zrejme z toho, čo som už vyššie povedal. V zásade disproporcie v školstve negatívne ovplyvnili nasledovné faktory.

Prirodzene na stav mali vplyv zvýšená populácia na Slovensku, zavedenie 9-ročnej povinnej dochádzky, demokratizácia stredoškolského vzdelávania a správne úsilie o vyrovnávanie vzdelanosti ľudu na Slovensku na úroveň v českých krajoch.

Úlohám školstva však nezodpovedali predovšetkým financovanie, plánovanie a riadenie v štáte vo vzťahu ku školstvu.

Kým napríklad v rokoch 1961—1966 vzrastali výdavky štátneho rozpočtu v ČSSR ročne v priemere o 7,3 percenta, výdavky na školstvo vzrastali iba o 5,6 percenta. Nešlo teda o potrebnú preferenciu školstva, ale o relatívny pokles v dotovaní jeho potrieb.

Stav a vývoj školskej výstavby na Slovensku jasne ukazuje, že plánovacie orgány si nerobili veľké starosti so správnym sčítaním počtu detí a mládeže a so zabezpečením realizácie mnohých uznesení zameraných na medzioblastné vyrovnávanie podmienok školovania detí a mládeže v republike. Nech mi je odpustená poznámka, ale i vďaka tomu, že u nás nebolo vedeckého plánovania, aké požadoval svojho času Lenin, máme dnes starosti v našom živote nad obvyklú mieru, ktorá by zodpovedala rastu a rozvoju spoločnosti.

Zaviedol sa takzvaný súhrnný rozpočtový vzťah k národným výborom. Rezort školstva bol postavený v ekonomickom riadení školstva na vedľajšiu koľaj. Zvlášť v ťažkej pozícii sa ocitlo Poverenictvo SNR pre školstvo po oklieštení právomocí SNR po roku 1960. Dostalo sa do úlohy žiadateľa bez vplyvu na definitívne rozhodovanie i vo vzťahu ku Štátnej plánovacej komisii, Ministerstvu financií a vláde ani nehovoriac. To negatívne ovplyvnilo aj úroveň vecných výdavkov na žiaka a triedu na Slovensku.

Napriek uzneseniam vrcholných slovenských orgánov o tom, že na Slovensku treba v rokoch 1968—1970 stavať ročne minimálne 1100—1200 učební, napriek tomu, že zodpovední vedúci pracovníci Ministerstva školstva dostali z Poverenictva školstva v októbri 1966 hlboký rozbor podmienok rozvoja školstva na Slovensku s patričnými požiadavkami, došlo vo vláde na návrh Štátnej plánovacej komisie v decembri 1967 k reštrikcii prostriedkov za účelovú školskú výstavbu na Slovensku z potrebných 2,5 miliardy Kčs na 1,3 miliardy Kčs v rokoch 1968—1970.

Hoci sa plán výstavby škôl na Slovensku za posledné dva roky splnil (na chválu všetkým, čo sa o to pričinili), nedostatok limitov a finančných objemov vyvoláva stratu záujmu stavbárov o školskú výstavbu a vzniká nebezpečenstvo oslabenia pozornosti k plánovacej, územnej a projektovej príprave výstavby škôl na národných výboroch.

Keď však chceme, aby slová o význame školstva a vzdelania sa prejavili v praxi, keď chceme, aby sa podmienky pre výchovu a vzdelávanie detí a mládeže na Slovensku vyrovnali aspoň do roku 1980—1985 na úroveň s českými krajmi, je potrebné podľa nášho názoru urobiť tieto kroky:

1. Konečne už prestať v plánovaní s uplatňovaním metódy „zvýšku pre školstvo" a zaviesť metódu dotovania „odôvodnených potrieb školstva".

2. Prideľovať školstvu na Slovensku v priemere každoročne okrúhle o 600 miliónov Kčs investičných prostriedkov a o 400 miliónov Kčs neinvestičných prostriedkov naviac oproti úrovni 1967.

3. Zabezpečiť na výstavbu škôl na Slovensku zodpovedajúce stavebné kapacity a dať školskej výstavbe patričnú prioritu.

4. Zaviesť odvetvový systém riadenia školstva, kde poverenictvo (v budúcnosti ministerstvo) školstva bude riadiť školstvo komplexne po všetkých stránkach.

5. Hľadať intenzívnejšie ako doteraz cesty zhospodárňovania výstavby škôl pri zabezpečení potrebnej kompletnosti ich vybavenia a kvality, ako aj urýchľovania ich výstavby.

Nazdávam sa, že urobiť všetko pre zdarný rozvoj vzdelanosti našich detí, ktoré vyrastajú v socializme, je vecou cti a správnej predvídavosti celej spoločnosti. Stojí za to čím skôr roztočiť fabriky na viacsmennú prevádzku a zabezpečiť vysokú efektívnosť výrobky, aby školy mohli pracovať na jednu smenu a vysoká vzdelanosť ľudu stala sa novým zdrojom všestranného pokroku našej socialistickej spoločnosti.

BESEDA, č. 42/68, 19. októbra 1968, str. 8. a 9.

15/329/XI

/ Výňatok/

/Ing. Milan Splitek šiel po červený diplom a potlesk v publiku zosilnel.

Chcel si vybrať vedeckú dráhu a nevidel nijakú príčinu, že by mu to malo nevyjsť. Na diplomovku mal tému „Kolísanie množstva cholesterolu vo vaječnom žĺtku a krvnom sére hydiny v závislosti na ročnom období, plemennej príslušnosti a pohlaví". Takmer všetku literatúru si musel sám prekladať z angličtiny. Odporúčali mu, aby v práci pokračoval... Od druhého ročníka robil na katedre ako demonštrátor. To mohlo tiež zaväžiť.

Na škole miesta nebolo. Na Výskumnom ústave živočíšnej výroby v Nitre tiež nie, ani na výskumnom ústave v Ivanke pri Dunaji. Na škole si dal zapísať aj pedagogiku, aby sa poistil aj z tejto strany a keď bude treba, mohol ísť niekde učiť. Začal sa obzerať aj po mieste podobného druhu.

Mladého človeka sa musí zmocňovať úžasný nepokoj, keď zaklope na prvé dvere a zostanú zatvorené. Alebo ich aj otvorí a všetky stoličky sú obsadené. Po prvej trpkej skúsenosti v ňom ešte horí nádej a zaklope po druhý raz. Prosím, hľadám si miesto, či teda niečo by sa... Učenie nie je pre učenie, ale preto aby k niečomu viedlo, lebo ináč nemá zmysel. Keď aj po druhý raz nemá šťastie začína sa v ňom čosi lámať, drobí sa v ňom predstava, že v živote mu to musí vyjsť.

Kedysi sa chcel dať na farmáciu. Je to feminizovaný obor a to už so sebou nesie jednu veľkú nevýhodu, že za robotu sa málo platí. Na farmakológiu však myslel aj v Nitre. Mal upravené štúdiom na fyziológiu, jednu skúšku robil aj v Košiciach na veterinárnej fakulte. I teraz, po nemilých skúsenostiach, vôbec neľutuje, že sa na škole uberal týmto smerom.

Ešte je tu jedna malička nádej. Zostáva mu po minuloročnej univerziáde v Nitre. Televízni diváci sa azda ešte budú na ten súboj dvoch vysokých škôl pamätať. Splitek za svoj výkon dostal od poverenika školstva cenu — študijný pobyt v Indii. Prisľúbili mu, že na budúci rok by sa to azda mohlo vybaviť. Toho roku sa to zariadiť nedalo. Mnoho by mohol získať na skúsoch v Indii, pocvičiť sa v angličtine a nikdy sa nedá vedieť, možno by aj študijný pobyt voľakým spôsobom pomohol k miestu. Kto vie?

Kolegov, čo s ním vedno skončili postrkali kde-ako. Väčšina je na rok v kasárňach. Starosti sa im začnú potom, keď sa vrátia.

Ing. Milan Splitek podceňoval úlohu známostí v živote. Myslel si, že keď niekto dobre robí, je to najlepšia záruka, aby sa po skončení školy presadil. Dnes je náchylný veriť, že bez známostí sa nedá pohnúť a nepohne sa bez nich niekde poľnohospodársky inžinier. Vlastníci diplomov z iných škôl sú na tom priam rovnako.

Odkedy sa zrušili a neplatia umiestenky, novopečený inžinier nemusí ísť tam, kde ho pošlú. Pred časom tak jeden dostal umiestenku do Trebišova a každý týždeň cestoval k žene do Bratislavy. A nešlo to ľahko, kým sa im obom podarilo nájsť miesta na Myjave a s miestom dostať aj byt. Keby bolo viac miest ako inžinierov, absolventi školy by boli vo výhode. Ale takto je po skončení školy každý odkázaný sám na seba a musí si pomôcť ako vie.

Obchádzal výrobné poľnohospodárske správy alebo záhrušenia. Mali záujem, aj by boli radi, keby sa niekde usadil, ale družstvá ten záujem nemali. Od kolektivizácie sa na mnohých miestach vytvorili rodinné klany, ktorým sa na družstve dobre žije a vo svojich rukách držia všetky nitky. Takýto cudzí živel nemôžu potrebovať.

Pomyslel si, že azda v pohraničných okresoch nájde robotu. Bol v Trutnove, Náchode, Rychnove. Nič. Potom to skúsil z inej strany — bol v Havlíčkovom Brode a Pardubiciach. Nikde nič.

Na družstvách postretal starých ľudí po šesťdesiatke. Do dôchodku sa nechce nikomu ísť.

Takto zaklopal na rôzne dvere tridsať ráz. To je už dosť na to, aby aj mladý človek rezignoval.

Nastúpil ako robotník v ČSAD na prekladišti a prekladá čo príde. Nakoniec z niečoho žiť musí.

Sedeli sme v hosťovskej izbe v chlapčenskom internáte:

— Obrátil som sa na anglické vyslanectvo, otvorene hovorím. Bol som tam na praxi v jednej firme štyridsať míľ od Londýna. Boli medzi nami síce názorové diferencie, ale možno by mi dali robotu. Mám pomaly dvadsaťsedem rokov a v tom veku sa už nedá visieť vo vzduchoprázdne.

Anglicko je tá najposlednejšia možnosť. Prišiel do Nitry, aby si ešte raz dôkladne presondoval pôdu. Na ktorejsi SPTŠ sa podľa všetkého uprázdnilo miesto...

Aký bude mať koniec prvé dejstvo?

Text: ŠTEFAN VELAS